

Daniel Koteluk

Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Czerwieńsku

ROK 1956 W OSADZIE WIEJSKIEJ CZERWIEŃSK W POWIECIE ZIELONOGÓRSKIM

W 1956 roku w osadzie wiejskiej Czerwieńsk w województwie zielonogórskim doszło do wydarzeń świadczących o wyraźnych symptomach dekompozycji systemu stalinowskiego, który istniał w Polsce mimo śmierci w 1953 roku jego głównego twórcy – przywódcy Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR) Józefa Stalina.

Zgodnie z decyzjami podjętymi w trakcie V posiedzenia plenarnego Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (KC PZPR) obradującego w dniach 8-9 lutego 1956 roku uznano za zasadną dalszą kolektywizację wsi¹. Proces ten, polegał na usytuowaniu niezależnych pod względem ekonomicznym indywidualnych rolników w kontrolowanych przez państwo spółdzielniach produkcyjnych². Lokalne władze planowały w związku z tym, jak się później okazało nieskutecznie, utworzyć w samym Czerwieńsku gospodarstwo zespołowe³. Tymczasem już w lutym tego roku odnotowano rezygnację chłopów z członkostwa w kolektywie położonym w pobliskiej wsi Płoty⁴. Spółdzielnia ta, dysponująca na terenie Czerwieńska kilkoma hektarami ziemi, ostatecznie rozpadła się w drugim półroczu 1956 roku⁵.

1 „Polityka ograniczania elementów kapitalistycznych na wsi i politycznego izolowania kułaków jest niezbędnym warunkiem skuteczności podejmowanych przez partię środków dla umocnienia spójni między miastem a wsią, dalszego rozwoju spółdzielczości produkcyjnej i zwiększenia zainteresowania chłopów pracujących we wrocławiu produkcji rolniczej”, *Uchwała o rozwoju rolnictwa w latach 1956-1960 i zadaniach partii na wsi*, [w:] *Uchwały Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej od II do III Zjazdu*, Warszawa 1959, s. 116-117.

2 D. Koteluk, *Kontynuacja czy „nowe otwarcie”? Kulisy organizacji wiejskiego sportu na tle przemian administracyjnych w województwie poznańskim i zielonogórskim w latach 1945-1950*, „Myśl Ludowa” 2012, nr 4, s. 95; E. Szpak, *Mentalność ludności wiejskiej w PRL. Studium zmian*, Warszawa 2013, s. 79-80.

3 Szerzej zob. D. Koteluk, *Od osady wiejskiej do osiedla miejskiego. Czerwieńsk w powiecie zielonogórskim w latach 1945-1956*, [w:] *Burmistrz, landrat, wojewoda. Przemiany administracyjne na Środkowym Nadodrzu od średniowiecza aż do czasów współczesnych*, red. P. Bartkowiak, D. Kotlarek, J. Kuczer, Zielona Góra 2011, s. 110, 113.

4 „Z obrad Powiatowego Zjazdu ZSL w Zielonej Górze. Przed II Kongresem ZSL”, „Gazeta Zielonogórska” 8 lutego 1956 r., nr 33.

5 Archiwum Państwowe w Zielonej Górze z siedzibą w Starym Kisielinie [dalej APZG SK], sygn. 2, Protokoły z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej w Czerwieńsku II, 13 styczeń-21 listopada 1956 r., nr 1-10, Protokół Nr 9/56 z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej Czerwieńsk II z dnia 9 listopada 1956 r.

W wyniku XX Zjazdu Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego obradującego w lutym 1956 roku, podczas którego potępiono stalinowskie rządy⁶, a także śmierci w marcu tego roku I sekretarza KC PZPR Bolesława Bieruta ludność Czerwieńska liczyła, że w Polsce nastąpią zmiany podobne do tych, które obserwowano w ZSRR. Dlatego też uchylała się ona od płacenia między innymi podatku gruntowego⁷. Lokalni przedstawiciele administracji partyjno-państwowej 30 sierpnia 1956 roku postanowili w jednym reprezentatywnym tego rodzaju wypadku, że:

Z uwagi na to, że spośród płatników podatku gruntowego i innych powinności w każdym wypadku jest opornym obyw. Melson Alfons i który nie posiada uregulowanej jeszcze w całości pierwszej raty podatku zalegające równocześnie z pozostałymi trzema ratami postanowiono zobowiązać Prezydium by na najbliższym posiedzeniu w Jego obecności orzec o sprawie i w razie zaistniałego dalszego oporu ze strony w/w i po uprzedzeniu go, przekazać sprawę do egzekucji⁸.

Ostatecznie napiętnowany publicznie człowiek po dwukrotnie przeprowadzonych z nim rozmowach uregulował zaległy podatek⁹.

Znamienne, że w prywatnych rozmowach nawet niektórzy lokalni pezetpeerowcy identyfikowali się z uczestnikami stłumionych krwawo przez rządzących protestów robotniczych w Poznaniu w czerwcu 1956 roku, a nie z programem partii komunistycznej¹⁰. Ubolewali oni wręcz, że do takich wydarzeń nie doszło w samej Zielonej Górze. Wypowiedzi te ujawnił sekretarz zielonogórskich władz powiatowych PZPR. W tej sytuacji miejscowe struktury bezpieczeństwa planowały przeprowadzenie dochodzenia obejmującego osoby głoszące przytoczone poglądy, niezwykle kłopotliwe z punktu ówczesnych władz¹¹.

W maju 1956 roku działalność duszpasterską wśród dzieci i młodzieży podjął wikary Stanisław Stępień. Zachęcał on parafian do modlitwy, częstując ich czekoladą. Działania te nierzadko okazywały się skuteczne w odniesieniu do dzieci. Młodzież zaś zniechęcono do udziału w planowanym przez niego chórze kościelnym za pomocą zaplanowanych dla niej w świetlicy zajęć¹².

6 Szerzej zob. M. Malia, *Sowiecka tragedia. Historia komunistycznego imperium rosyjskiego 1917-2001*, Warszawa 1998, s. 355-357.

7 D. Koteluk, *Od osady...*, s. 110.

8 APZG SK, sygn. 2, Protokoły z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej w Czerwieńsku II..., Protokół Nr 7/56 z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej Czerwieńsk II z dnia 30 sierpnia 1956 r.

9 *Ibidem*, Sprawozdanie Gromadzkiej Rady Narodowej Czerwieńsk II z realizacji wniosków podjętych na poprzedniej sesji GRN, brak daty.

10 D. Koteluk, *Od osady...*, s. 110-111.

11 Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu, sygn. IPN Po 060/69, t. 7, Sprawozdania miesięczne b. PU ds. BP w Zielonej Górze lata 1954-1956, Sprawozdanie kwartalne Powiatowej Delegatury do Spraw Bezpieczeństwa Publicznego za II kwartał 1956 r., Zielona Góra, 13 lipca 1956 r.

12 D. Koteluk, *Zabiegi duchowieństwa oraz wiernych Kościoła katolickiego na rzecz przeprowadzenia nauki religii w Szkole Podstawowej w Czerwieńsku od 1953 do 1956 roku*, [w:] *W służbie władzy*

We wrześniu 1956 roku, w następstwie starań tego księdza wierni Kościoła katolickiego przystąpili do zbierania podpisów wśród mieszkańców osady i okolicznych wsi, pod petycjami adresowanymi do władz. Domagano się w nich przywrócenia nauki religii w miejscowej szkole podstawowej. Ostatecznie 25 września 1956 roku w trakcie zebrania komitetu rodzicielskiego w Czerwieńsku postulat ten został odrzucony przez naciskanych przez władze wojewódzkie PZPR w Zielonej Górze lokalnych reprezentantów administracji partyjno-państwowej¹³.

Objęcie stanowiska I sekretarza KC PZPR przez Władysława Gomułkę w październiku 1956 roku, a także związana z tym faktem krytyka rządów jego poprzednika¹⁴ przyczyniły się do aktywizacji miejscowych struktur władzy na rzecz rozwoju inicjatyw gospodarczych. Przychylnie rozpatrzono między innymi siedemnaście postulatów rzemieślniczych zgłoszonych przez mieszkańców w kwestii otwarcia, na przykład punktu ślusarsko-kowalskiego, piekarni i warsztatu masarskiego¹⁵. Podjęto też skuteczne działania na rzecz przemianowania Czerwieńska z osady wiejskiej na osiedle miejskie, które nastąpiło dnia 1 stycznia 1957 roku¹⁶.

Prezentowane dokumenty dotyczą szerokiego spektrum zagadnień – kwestii polityki rolnej, podatkowej, stosunków państwo–Kościół katolicki czy też zmiany podejścia ówczesnych władz do prywatnych inicjatyw gospodarczych. Na zakończenie warto podkreślić, że nadzieje mieszkańców na trwałe i głębokie zmiany demokratyczne w Polsce, które przynieść w ich opinii miał rok 1956, okazały się jednak płonne.

W reprezentowanych dokumentach zachowano oryginalny styl i pisownię.

Dokument 1

Sprawozdanie

Prezydium z wykonania uchwał podjętych na ostatniej sesji

Na ostatniej sesji podjęte zostały przez obywateli radnych 3 uchwały. Pierwsza uchwała Nr. 3/S/56 w sprawie samopodatkowania się gromady na zaangażowanie stróża nocnego, uchwała ta nie jest jeszcze realizowana a to z powodu, że Powiatowy Wydział

czy społeczeństwa? *Wybrane problemy kultury i nauki na Środkowym Nadodrzu w latach 1945-1989*, red. P. Bartkowiak, D. Kotlarek, Zielona Góra 2010, s. 74.

13 Szerzej zob. D. Kotłuk, *Rozdźwięk między administracją partyjno-państwową a społeczeństwem na tle katechizacji szkolnej w osadzie wiejskiej Czerwieńsk w powiecie zielonogórskim w latach 1952-1956*, „Studia Zachodnie” 2012, nr 14, s. 146-150.

14 Szerzej zob. A. Czubiński, *Polska i Polacy po II wojnie światowej (1945-1989)*, Poznań 1998, s. 374; A. Paczkowski, *Pół wieku dziejów Polski 1939-1989*, Warszawa 2005, s. 203-204.

15 APZG SK, sygn. 2, Protokoły z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej w Czerwieńsku II..., Informacja Prezydium GRN w Czerwieńsku z załatwionych skarg wniosków i zażaleń w okresie od dnia 11 października br. do dnia dzisiejszego, 9 listopada 1956 r.; D. Kotłuk, *Od osady...*, s. 113.

16 P. Bartkowiak, *Powstanie województwa zielonogórskiego w 1950 roku i zarys zmian w jego podziale terytorialnym w latach 1950-1975*, [w:] *Burmistrz, landrat...*, s. 142; D. Kotłuk, *Od osady...*, s. 112.

Finansowy powołując się na Dziennik Urzędowy Min. Finansów Nr. 13 z dnia 10.11.55. który nie mówi o płacach ale o pracach celowych i sprawa ta ostatecznie nie jest załatwiona na szczeblu powiatowym.

Uchwała druga Nr. 4/S/56 w sprawie należności finansowych realizowanych w naszej gromadzie, w roku bieżącym.

W pierwszym kwartale roku bieżącego w naszej gromadzie realizacja wpływów finansowych nie jest zadowalająca, po zapoznaniu się mieszkańców z jej zaległościami podjęta została powyższa uchwała. Lecz trzeba nam stwierdzić, że mimo wysiłków Prezydium realizacja przebiega słabo, zwłaszcza w podatku gruntowym i składkach P.Z.U. gdzie całość chamują obywatele: Antkowiak Wojciech, Melson Alfons i Brzeziński Szczepan.

Uchwała trzecia Nr. 3/S/56 w sprawie odwołania radnego obyw. Czaji Tadeusza, a to z powodu służbowego przeniesienia do Leśniowa Wielkiego mandat obyw. Czaji w naszej gromadzie wygasa z dniem 16.II.1956.

Za Prezydium:
Skórzewski M.
Przewodn. GRN

Źródło: APZG SK, Protokoły z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej w Czerwieńsku II, 13 styczeń-21 listopada 1956 r., nr 1-10, sygn. 2, bez paginacji, maszynopis.

Dokument 2

Uchwała Nr. 3/S/56

Podjęta na otwartej Sesji Gromadzkiej Rady Narodowej Czerwieńsk II
dnia 16 lutego 1956 r.

Rada Gromadzka po wysłuchaniu i przyjęciu informacji z wpływów finansowych i dyskusji na ten temat, stwierdza że: z powodu alarmującego stanu bardzo niskej realizacji budżetu gromadzkiego po stronie przychodów, a co zatym idzie niemożliwości właściwego realizowania budżetu gromadzkiego po stronie rozchodów, jak na koniecznie wynikające potrzeby, szkoły, gospodarki komunalnej i mieszkaniowej, utrzymania, reparacji i konserwacji urządzeń wodno kanalizacyjnych i innych świadczeń z których korzystają wszyscy nasi mieszkańcy.

W związku z powyższym oraz w celu natychmiastowej zmiany tej sytuacji uchwała się:

1. Zobowiązanie wszystkich zalegających do osobistego, niezwłocznego uregulowania swych powinności w Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej.
2. Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej i jego aparat przeprowadzi niezwłocznie z każdym zalegającym rozmowę i ustali z nim sposób natychmiastowego uregulowania powinności.

3. Ociążających się przeanalizować wspólnie z gromadzką Komisją Budżetową i planu o uchylających się w spłacie należności i złośliwych przekazać przymusowemu wyegzekwowaniu należności.
4. Opornych i złośliwych poddać publicznej krytyce w błyskawicach komunikatach oraz poddać przymusowemu postępowaniu w administracji.
5. Zarządzając od natychmiast pomocy ze strony zespołu poborców Wydziału Finansowego PPRN celem egzekwowania należności na miejscu.
6. Popularyzowanie i wzbudzanie jak najszerszy publiczny szacunek dla Obywateli Czerwieńska którzy regularnie i każdorazowo bez zwłoki i z chonorem wykonują swe zobowiązania i świadczenia finansowe.
7. Zobowiązując PGRN oraz Gromadzką Komisję Budżetu i Planu do zdania sprawozdania z realizacji niniejszej uchwały.

Za Gromadzką Radę Narodową
(Skórzewski Mieczysław)
Przewodniczący

Źródło: APZG SK, Protokoły z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej w Czerwieńsku II, 13 styczeń-21 listopada 1956 r., nr 1-10, sygn. 2, bez paginacji, maszynopis.

Dokument 3

Protokół Nr. 3/S/56

z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej Czerwieńsk II odbytej w dniu 8 marca 1956 r. godzina 18-ta z udziałem mieszkańców gromady Czerwieńsk.

Sesję otworzył przewodn. obyw. Skórzewski M. stwierdzając że, za ogólną ilość radnych 15-tu na sali obecnych jest 12-tu i sesja jest władna podejmować uchwały, równocześnie podaje projekt ażeby sesja dzisiejsza była w formie dyskusji to znaczy realizacja uchwał V Plenum na gromadzie, obywatele radni przyjęli projekt ten za słuszny i przyjęty.

Po czym sekretarz grn. odczytał protokół z ostatniej sesji który został przyjęty bez zmian.

Przewodniczący obyw. Skórzewski jako pierwszy zabiera głos mówiąc ażeby zebrani wypowiedzieli się jak w naszej gromadzie dojść do większej wydajności z ha. dalej mówi, że gromada nasza ma wszelkie możliwości do zorganizowania Spółdzielni produkcyjnej i prosi zebranych o szerokie wypowiedzenie się nad tym.

Głos zabiera radny obyw. Ejno który pyta czy wniosek ten jest dobry i sam naświetla sprawę w organizowaniu spółdzielni i jej możliwości na terenie naszej gromady.

Radny obyw. Brzeziński zapytuje ile jest przewidziane ha i ile rolników, i daje wniosek, że najlepsze to byłoby ogrodnictwo, wyjaśnia, przewodn. obyw. Skórzewski, że na

terenie gromady jest około, łącznie z Państwowym F. Ziemi 80 ha i 11 rolników tak że gromada nasza posiada wszelkie możliwości dla zorganizowania spółdn. produkcyjnej.

Obyw. Śledź Stefan ogrodnik w gromadzie mówi, że tylko można utworzyć na tym terenie spółdzielnię hodowlaną t.j. ogrodnictwo które przynosi duże zyski i hodowlę bydła, dlatego, że na terenie naszym jest dużo łąk ogółem około 41 ha.

Obyw. Antkowiak Henryk podaje, że możnaby u nas z organizować zespół łąkarski z 18 ha łąk dyspozycyjnych które do tej pory były w użyciu na pastwisko w wspólne, sprawę łąk wyjaśnia przew. obyw. Skórzewski który mówi, że w tym roku pastwiska wspólnego już nie będzie, ponieważ łąki te muszą być uprawione w przeciwnym razie staną się odłogiem.

Radny obyw. Ejno mówi, że po dzisiejszej sesji napewno w gromadzie znajdą się ludzie którzy sprawę tą będą chcieli wypatrzyć siac złą propagandę, na to nie można zwracać uwagi bo nikt nie zmusza do wstąpienia do spółdzielni ale tylko dobrowolnie może wstąpić.

Na zakończenie sesji przewodniczący obyw. Skórzewski przed zebranych o przemyślenie i zastanowienie się nad tak ważnym zagadnieniem i na przyszłych zebraniach gromadzkich będziemy dalej dyskutowali nad tym. Ponieważ w dalszym ciągu nikt z zebranych głosu nie zabrał, przewodn. sesję zakończył.

Biała
sekretarz

Nieczytelny podpis
Przewodniczący

Źródło: APZG SK, Protokoły z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej w Czerwieńsku II, 13 styczeń-21 listopada 1956 r., nr 1-10, sygn. 2, bez paginacji, maszynopis.

Dokument 4

Prezydium Powiatowej Rady Narodowej
w Zielonej Górze
Referat do spraw Wyznań
Wz. II-9/7/56

Zielona Góra, 5 maja 1956 r.

Informacja o oddziaływaniu
kleru na młodzież (fragment)

Poufne
Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej
Wydział do Spraw Wyznań
w Zielonej Górze

4. Czerwieńsk, kś. wikary Stępień jakkolwiek jest księdzem postępowym to jednak jest bardzo aktywnym na tle nauki religii dzieci i młodzieży. W pierwszych początkach to, że dzieciom szkolnym dawał czekoladę żeby przychodziły na naukę religii a były wypadki, że się pytał dziecka ulicy czy się umie przeżegnać lub pacieź, oile dzieciak odpowie-

dział, że nie umie to mu dawał termin dwa lub trzy dni oile się w tym terminie nauczy dostanie czekolade jak to miało miejsce z dziećmi Ob. Białego i tow. Pacholskiego i to mu się częściowo udawało, lecz z młodzieżą starszą mu się nie udało chociaż położył dużo pracy aby zorganizować hur kościelny jednak to mu się nie udało i mu się nie uda gdyż życie Świątlicowe jest na wyższym poziomie i młodzież idzie do Świątlicy a nie do księdza cwiczyc pieśni kościelnych.

Źródło: APZG SK, Prezydium WRN w Zielonej Górze, Sprawozdania WdSW i Prez. PRN – ref. do spraw wyznań o formach i metodach działania kleru wśród młodzieży, 1956 r., sygn. 2937, k. 27, maszynopis.

Dokument 5

Prezydium

Gromadzkiej Rady Narodowej
w Czerwieńsku – Gromada II
powiat Zielona Góra

Czerwieńsk, dnia 3.XI. 1956 rok

Prezydium Powiatowej Rady Narodowej
Wydział Przemysłu
w Zielonej Górze

Załączone podanie Obywatela Jasiaka Walentego z Czerwieńska o zezwolenie na prowadzenie warsztatu i sklepu rzeźnicko-wędlinarskiego na terenie Czerwieńska przesyła się celem dalszego traktowania.

Prezydium tutejsze rozpatrując tą sprawę na swym posiedzeniu dnia 31.X.1956 roku postanowiło zwrócić się do P.P.R.N. o przychylne potraktowanie sprawy, motywując sprawę jak niżej.

Obywatel Jasiak Walenty posiada własny obiekt rzeźnicki oraz sklep rzeźniczy i przy stosunkowo nie wielkim nakładzie ze strony w/w jest możliwość nie zwłocznego jego uruchomienia.

Wydanie zezwolenia Obywatelowi Jasiakowi Walentemu na prowadzenie warsztatu i sklepu rzeźnicko wędlinarskiego w płynie na lepszą niż dotychczas obsługę i zaopatrzenie mieszkańców Czerwieńska w produkty mięsne ponieważ obecnie jedyny G.s.-owski sklep rzeźnicki nie daje rady sprawnie zaopatrzyć wszystkich mieszkańców Czerwieńska i z tego powodu tworzą się kolejki, długie wyczekiwanie przy kupnie towaru, nie jednokrotnie wystawanie kupujących pod drzwiami tegoż sklepu, jest ogólne narzekanie mieszkańców na niską jakość wyrobów masarskich i z tąd rodzi się wciąż wiele słusznych skarg i nie zadowoleń wśród społeczeństwa Czerwieńska którymi zresztą tak kierownictwo masarni jak i G.s-u zbytnio się nie kwapią bowiem

tak czy owak ludność Czerwieńska zmuszona jest produkty te w tymże jedynym sklepie nabywać, i w tym wypadku wydanie zezwolenia Obyw. Jasiakowi na prowadzenie zawnioskowanego warstatu i sklepu przy równoczesnym jego zaopatrzeniu w surowiec spowoduje równocześnie lepszą jakość wyrobu z masarni G.s.-owskiej.

Ponieważ ze sprawą niniejszą łączy się obecnie niejednokrotnie drastycznej sprawy na odcinku zaopatrzenia mieszkańców Czerwieńska oraz to, że Czerwieńska który przed rokiem 1945 liczył około 1.000 mieszkańców posiadał 4 czynne warstaty i sklepy masarskie (nie licząc czynnych wówczas warstatów i sklepów rzeźnickich w okolicznych przyległych wioskach) a obecnie Czerwieńsk liczy ponad 2.000 mieszkańców posiada 1-en warstat i sklep masarski który ma również za zadanie zaopatrzyć w produkty mięsne teren 6 Rad Gromadzkich tj. Czerwieńsk I, Czerwieńsk II, Leśniów Wielki, Nietków, Nietkowice, i Przylep i z tąd między innymi wynikają braki w niskiej jakości wyrobów masarskich i zaopatrzeniu społeczeństwa Czerwieńska i dlatego P.G.R.N. Czerwieńsk II mając na uwadze potrzeby i żądania swych mieszkańców zwraca się o przychylnie potraktowanie sprawy.

Za Prezydium:
Nieczytelny podpis

Źródło: APZG SK, Protokoły z posiedzeń Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Czerwieńsku II, 12 stycznia-30 grudnia 1956, nr 1-30, sygn. 4, bez paginacji, maszynopis.

Daniel Koteluk

**THE YEAR 1956 IN THE RURAL SETTLEMENT OF CZERWIEŃSK,
ZIELONA GÓRA DISTRICT**

S u m m a r y

The first signs of the break-up of the Stalinist system in the country appeared in Czerwieńsk in 1956. The inhabitants did not support the collectivisation promoted by the local Communist authorities. One of the things they demanded was the reintroduction of religious education in the primary school. In autumn 1956 after Władysław Gomułka came to power in Poland, the local party and state administration effectively supported the inhabitants' initiatives for the development of crafts and the transformation of the rural settlement of Czerwieńsk into the urban environment.

Translation: Natalia Bieżańska